

POLITIKA ÉS APOKALIPSZIS

Juan Donoso CORTÉS: *Esszé a katolicizmusról, a liberalizmusról és a szocializmusról*. Fordította: CSEJTEI Dezső. Századvég, Budapest, 2022. 396 oldal, 3990 Ft

Az apokalipszis a politika végét is jelenti. Nem meglepő tehát, ha gondolkodásunk politikai és apokaliptikus oldalát nehéz összeegyeztetni, és általában döntenünk kell, hogy politikával vagy apokaliptikával akarunk-e foglalkozni. Politikai logikát használunk, amikor az emberi együttélés módjaira kérdezzük rá, de az apokaliptikus tudat érvényesül, ha a transzcendens igazság kérdését radikális módon vetjük föl. A két gondolkodásmód útjai ritkán keresztezik egymást. Jelentősen eltérő társadalomképük dacára elmondható, hogy Hobbes és Tocqueville egyaránt politikai gondolkodók voltak, akik mindketten jól ismerték a társadalmi megrázkódtatások borzalmaival (forradalom, polgárháború). Politikai gondolkodásuk pontosan abból merítette erejét, hogy igyekeztek tartózkodni a dolgok apokaliptikus szemléletétől. Velük szemben Marx kétségkívül a modernitás legnagyobb hatású apokaliptikusa. Őt és a 19. század szocialistáit nem érdekelte sem a gazdaság és jog által integrált liberális rend felépítménye, sem az a szélesebb értelemben vett politikai világ, amelynek nézetük szerint a forradalmak tüzeiben kellett (volna) elégnie. Nem lévén

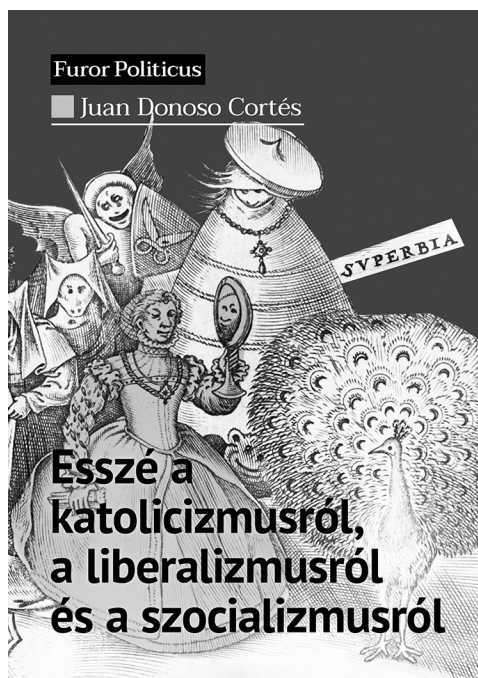
politikai gondolkodó, Marx abból indult ki, hogy az iparosítással egyszer s mindenkorra feltörtettek a politikai világ ítéletét rejtő pecsétek. Vajon igaza volt?

Politika vagy apokalipszis! A politikai gondolkodó egy dinamikus társadalmi állapotban azokat az erőket keresi, amelyek feltartóztathatják az ítéletnapot és megőrizhetik az emberiséget a maga kulturális hatásokkal kiegyensúlyozott erkölcsi gyarlóságában és rendezett sokféleségében. Az apokaliptikus szerző ellenben véget akar vetni a játéknak. Igazságot akar. A dolgok végső pereméhez akar érni, ezért elhatározta,

hogy előrefut. A 20. század szellemi horizontját tekintve: Carl Schmitt kiváltképpen politikai gondolkodó, Ernst Bloch pedig apokaliptikus. Még sokáig sorolhatnánk a példákat, de az ellentét talán már így is világos. Amire alig találunk példát, az a két nézőpont harmonikus egysége, ezért azt hihetnénk, hogy a politika és az apokalipszis tényezői törvényszerűen kioltják egymást, és hogy a transzcendens igazságigény sohasem léphet boldog házasságra a politikai realizmussal. Ha belefeledkeztünk ebbe a dialektikába, perdöntő cáfolat vagy feloldás gyanánt ideje megismerkednünk a szintézis emberével. Ő Juan Donoso Cortés (1809–1853), akinek fő műve Csejtei Dezső nagyszerű fordítói munkájának köszönhetően már magyarul is olvasható.

Donoso Cortés a 19. század jóformán egyetlen gondolkodója, akiben az apokalipszis előszelétől megcsapott tragikus életérzés nem oltotta ki a politika iránti mély fogékonyságot. Benne lép szintézisre a társadalmi lét apokaliptikus és a politikai szemlélete. Egyesek szerint ilyen szintézist képviselt Georges Sorel is, ám épp ebben az összevetésben mutatkozik meg,

hogy Cortés határozott szellemi alkata és a gyakorlatban is kipróbált realizmusa hogyan homályosít el minden más példát. Egyedülálló gondolkodóval állunk szemben. Most megjelent könyve, az *Esszé a katolicizmusról, a liberalizmusról és a szocializmusról* (1851) az európai gondolkodástörténet fontos dokumentuma, s mint látni fogjuk, ez a könyv messze túlmutat a 19. század politikai-elméleti vitáin. Karl Löwith szerint Cortés e művével ágostoni magasságokba emelkedett, és egy új *De civitate Deivél* válaszolt a szocialisták történelemfilozófiai kihívására.

Carl Schmitt az ellenforradalmi hagyomány megújítójának tartja Cortés: az elsőnek, aki már nem a Régi Rend és legitimitás helyreállítását tűzte ki célul, ahogy például De Maistre vagy De Bonald tették, hanem már a konstitutív hatalom, a döntés és a rendkívüli állapot elsődlegességét hangsúlyozta a liberális elképzelésekkel szemben. Schmitt szerint Cortés az újkor olyan „sajátosan politikai gondolkodói” között találja meg helyét, amilyenek Machiavelli és Hobbes voltak. Az *Esszé* német fordítója, a Schmitt-tanítvány Günter Maschke viszont más nézőpontot vesz fel: szerinte Cortésnek nem Hobbes mellett a helye, hanem leginkább vele szemben. Míg ugyanis Hobbes az igazság kritériumát kívül helyezte a politikán, addig Donoso Cortés politikaelméletében az igazság központi szerepet játszik. Mi magunk is ezért nevezzük Cortést a szintézis emberének. Hobbes szerint bármilyen abszolút igazság horog a Leviatán nyitott szájában – ha sokat rángatjuk, vérrel borít el mindent. Róma ebben az összefüggésben a meghasonlás helye, ahol emberek halászaik gyülekeznek. A spanyol katolikus Donoso Cortés ezzel szemben De Maistre és De Bonald nézőpontját veszi fel, abban a meggyőződésben, hogy Róma nem a meghasonlás, hanem az egység helye, s éppen a katolikus egyház oltja a világba az univerzalitás elvét. Itt valóban ellentétes nézetekről van szó. Ha Hobbest kérdezzük, a rend előfeltétele minden igazságkritérium kizárása a politikai gondolkodásból, ha viszont Cortésre hallgatunk, arra fogunk jutni, hogy csak az igazság lehet a jó rend alapja. És így tovább: Hobbes szerint az ember veszélyes, Cortés szerint bűnös. A kettő messze nem ugyanazt jelenti. Maschke helyesen állapítja meg, hogy eltérő premiszáikból kiindulva Hobbes és Cortés teljesen ellentétes következtetésekre jutnak az állambölcselet terén.

A katolikus Hobbes – képtelenség. Megjegyzendő, hogy Carl Schmitt közelebb állt ehhez a képtelenséghez, mint Cortés, aki több írásában is élesen bírálta a *Leviatán* szerzőjét, de egyikük sem kívánt az angol filozófus babérjaira törni. Sőt, gondolkodásuk legsajátosabb vonásait éppen a politikai immanentizmussal, valamint a gépezetté váló szuverenitás hobbesi eszméjével szemben táplált ellenérzéseik hozták felszínre. Ahogy fordítói előszavában Csejtei Dezső is hangsúlyozza, nem hagyatkozhatunk egészen azokra az értelmezésekre, melyek Cortés gondolkodásának pusztán a szuverén döntésre vonatkozó (politikai) oldalát világítják meg.

Hátrébb kell lépnünk, hogy az összképet láthassuk: a transzcendens igazság és a politikai rend olyan szintézisével állunk szemben, amely alapján nyilvánvaló, hogy Schmitt előtt Donoso Cortés volt csak igazán „az ellenforradalom apokaliptikusa” (Jacob Taubes). Liberalizmuskritikája – melyet az *Esszé* II. könyvének 8. fejezetében találunk – mindenképpen erről tanúskodik.

Itt Cortés többek között azért bírálja a liberalizmust, amiért gépies semlegességet mutat az emberi lét végső kérdéseivel szemben. A liberális iskola – írja – „soha nem mondja azt, hogy állítom, sem pedig azt, hogy tagadom, hanem mindenre azt mondja: *fenntartásaim vannak*” (kiemelések az eredetiben). Elsősorban nem a döntésképtelenség, hanem a metafizikai semlegesség kritikája ez. Ezért jut szerzőnk arra a következtetésre, hogy a szellemi határozatlanságban és vallási közömbösségében szendergő és felemás restaurációiban eltespedt irányzat nem lesz döntő tényező az Európa-szerte előretörő szocializmus mellett. Végső soron a népszuverenitás és az isteni szuverenitás eszméi állnak szemben egymással, a jövőt nem azok írják, akiknek csak fenntartásaik vannak, hanem azok, akik szuverén állítások és abszolút tagadások jegyében politizálnak. Cortés ezért a katolikusok és szocialisták összecsapására számít, és arra, hogy az apokaliptikus ütközetben az istentagadók átfogó e világi győzelmet fognak aratni. Az *Esszét* olvasva nehéz szabadulni attól a benyomástól, hogy a 20. század 1851-ben megjelent kulcskönyvét vettük kézbe.

Korábban sosem látott társadalmi katasztrófa és zsarnokság közeleg – állítja Cortés. A liberalizmus alapvető paradoxonja szörnyeket szül a jövőnek: „ahol egyetlen ember sem akad, aki ne lehetne cézár, ne szavazna a cézárra, vagy ne éljenezné meg a cézárt, ott mindenkinek vagy cézárnak, vagy praetoriánusnak kell lennie.” Ez már nem csupán a bonapartizmus vagy a cézárizmus korának bejelentése, Cortés inkább arra világít rá, milyen rövid út vezethet a liberalizmustól a totális mozgósítás társadalmáig, sőt – egy lépéssel tovább – a múlt századi szocialista diktatúrákig. A szerző nemcsak ezt jósolta meg, hanem azt is, hogy a szocialista forradalom egy orosz vezetésű szláv föderációval együtt fogja romba dönteni az európai nemzeteket. Alekszandr Herzent kivéve maguk a szocialisták sem gondoltak erre a lehetőségre. Közvetlenül a nemzeti-liberális, polgári forradalmak után, Marx az angol proletariátusba vetette reményeit, Engels pedig a forradalmak kerékkötőjének tartott szláv népek pusztulását óhajtva arról írt, hogy „a következő világháború [*sic!*] nemcsak reakciós osztályokat és dinasztiákat fog eltörölni a föld színéről, hanem egész reakciós népeket is. És ez is haladás.”

Láthatjuk, hogy Cortést a 19. század gondolkodói körében nem a profétai hangvétel tette egyedülállóvá, hanem a politikai realizmus és az apokaliptikus szemlélet rá jellemző ötvözte – művének aktualitása ma sem lehet kétséges. Jelentőségére magyar viszonylatban eddig Menczer Béla és Molnár Tamás figyelmeztettek, épphogy kiemelve Donoso Cortés nevét a teljes ismeretlenségből, most pedig Csejtei Dezső a kezünkbe is adja az extremadurái zeni fő művét. Így érkezünk meg apokaliptikus és politikai jelenünkbe, abban a reményben, hogy olvasni sosem késő.

CZOPF ÁRON